

Komisyon, *İstanbul'daki Türkistan Tekkeleri, Türbeler Çeşmeler Taşınır Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma ve Yaşatma Derneği, İstanbul 2017, 294 s. (ISBN: 978-605-9787-17-8).*

Literatürde “dergâh” adıyla da yer alan tekkeler, genelde İslâm, özelde ise Türk-İslâm medeniyetinin en temel unsurlarındandır ve ilk zamanlarda müstakil birer kurum olarak faaliyet gösterirlerken zamanla merkezin kontrolü altına girip devlet otoritesi çerçevesinde devamlılık sağlamışlardır. Tekkeler tarih boyunca ibadetlerin yapılması, dinî törenlerin ve ritüellerin uygulanması, tasavvufî terbiyenin verilmesi, İslâmî ilimlerin öğretilmesi, tekke mensuplarının/ müritlerin âdab ve erkân hususunda yetiştirilmesi, başta şiir ve musikî olmak üzere birtakım güzel sanatların geliştirilmesi gibi manevî, fikrî, ahlâkî, ilmî, siyasî, kültürel, sanatsal ve hatta askerî işlevlere sahip olmuşlardır. İstanbul'da XV. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan Türkistan merkezli tekkeler ise burada zikredilen işlevleri dışında eski Türk coğrafyasından gelen konukların da misafir edildiği yerlerdir ve hatta bu tekkeler zaman zaman “Türkistan'dan gelen ziyaretçilerin idarî-siyasî makamlarla ilişkilerinde aracılık eden fahrî konsolosluklara dönüşmüşlerdir” (s. 11). İstanbul'daki *Türkistan Tekkeleri* adlı kitapta, bu bağlamda -üst başlıklarda da görüldüğü üzere- temsili değeri olan beş tekke söz konusu edilmektedir.

İstanbul'daki Türkistan Tekkeleri, bu Tekkelerin medeniyet noktasında taşıdığı öneme, kültürel değere, politik işleve, sosyal hayattaki yere ve hatta stratejik açıdan taşıdığı niteliğe binaen Sayın Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kaleme aldığı “Takdim” kısmı ve tarihî sürecin söz konusu edildiği “Giriş” bölümünden başka “İstanbul'un Saadet Tapusu Eğrikapı Emîr Buhârî Tekkesi”, “Türkistanlıların Fahri Konsolosluğu Buhara Tekkesi”, “Müceddidilikten Melâmetiliğe Şeyh Murad Buhârî Tekkesi”, “Bekâr Dervişlerin Melcei Eyüp Kalenderhânesi” ve “Maharet ve Zarafetin Buluştuğu Mekân Üsküdar Özbekler Tekkesi” olmak üzere beş üst başlık ile tekkelerin tarihî önemleri ve işlevlerini ortaya koyan muhtelif alt başlıklardan oluşur. Üst başlıkların, söz konusu edilen tekkelerin mahiyetlerini ve niteliklerini yansıttığı görülür. Bununla birlikte her bir üst başlık altında adı geçen tekkelerin kaynaklara yansıyan bütün yönleri ele alınmaya çalışılır.

“İstanbul'un Saadet Tapusu Eğrikapı Emîr Buhârî Tekkesi” başlıklı ilk üst başlıkta Nakşibendiliğin Anadolu'daki öncülerinden Emîr Ahmed Buhârî'nin adına kurulan Fatih, Ayvansaray ve Otakçılar'daki üç tekkeden Eyüp Ayvansaray'da bulunan tekke anlatılır. Bu üst başlıkta ilk olarak Emîr Ahmed Buhârî anlatılmakta ve onun biyografisine yer verilmektedir.

Daha sonra Eğrikapı Emîr Buhârî Tekkesi'nin şeyhlerinden ve dervişlerinden bahsedilir. Bölümün sonunda ise Tekke'nin gelir kaynakları, bakımı ve onarımları ile ilgili işleyiş ve mimariye dair bilgilere yer verilir.

“Türkistanlıların Fahri Konsolosluğu Buhara Tekkesi” başlıklı ikinci üst başlıkta ilk olarak Buhara Tekkesi ile ilgili tarihsel bilgiler verilir ve Tekke'nin kuruluş amacı anlatılır. Ardından yine tarihsel bilgiler bağlamında Tekke'nin şeyhleri ile dervişleri söz konusu edildikten sonra, Tekke'nin gelir kaynakları, bakımı ve onarımı ile ilgili birtakım bilgiler ortaya konulur. Bu bahsi, “Buhara Özbekler Tekkesi'nin başta gelen hususiyetlerinden biri olan” “Orta Asya'daki İslam hanlıklarıyla öteden beri var olan diplomatik ilişkilerdeki misyon ve fonksiyonu” takip eder (s. 98). Dolayısıyla Tekke'nin uluslararası temsilî değeri vurgulanır. Tekke, kültürel anlamda da önemli bir yere sahiptir. Onun bu özelliği, bilhassa “bilim, kültür ve edebiyatla yakından ilgilenen ve tekkesini bir kültür ve eğitim merkezi hâline getir”en, Tekke'nin “sıradışı şeyhi” Süleyman Efendi'den kaynaklanır (s. 102). Kitapta Şeyh Süleyman Efendi için ayrı bir alt başlık açılır ve Tekke'nin kültürel işlevi de aynı başlık altında ortaya konulur.

“Müceddidilikten Melâmetîliğe Şeyh Murad Buhârî Tekkesi” başlıklı üçüncü üst başlıkta, ilk olarak Müceddidiliğin öncüsü olan Şeyh Murad Buhârî söz konusu edilir. Bu bahiste hem Tekke'nin tarihsel işlevi hem de Tekke'ye ismini veren Şeyh Murad Buhârî'nin biyografisi verilir. Bir sonraki bahis, Tekke'nin şeyhleri ve dervişlerine dairdir. Burada tespit edilebildiği kadarıyla Tekke'de görev yapan on beş isim zikredilir ve bu başlık altında Reisü'l-kurra ve Reisü'l-meşâyih Feyzullah Efendi, Nakşî Tekkesi'ndeki Melâmî şeyhler: Belhî ailesi, Tekke'nin dervişleri ve hitap ettiği kitle anlatılır. Son bahis ise bütün bölümlerde olduğu gibi, Tekke'nin gelir kaynakları, bakımı ve onarımı ile ilgili bilgilere ayrılmıştır.

“Bekâr Dervişlerin Melcei Eyüp Kalenderhânesi” başlıklı dördüncü üst başlık, diğer bölümlerden farklı olarak daha ziyade Kalenderhâne'nin çok yönlü işlevini ortaya koyan bir içerik arz eder. Söz konusu işlev Kalenderhâne'nin iletişimi, etkileşimi, diplomatik misyonu, bürokratik etkinliği gibi konuları kapsar. Bunun yanında, bölümün başında Kalenderhâne'nin kuruluşundan ve buranın kurucusu “ilmiye sınıfının tanınmış simalarından” La'lizâde Abdülbaki Efendi'den bahsedilir; bu tekkenin tespit edilebilen şeyhleri ve dervişleri anlatılır (s. 179). Son olarak Tekke'nin gelir kaynakları, bakımı ve onarımı konusunda ulaşılan bilgiler, diğer tekkelerin durumu ile karşılaştırılarak verilir.

Kitabın son bölümü, “Maharet ve Zarafetin Buluştuğu Mekân” ön başlığıyla, bahsedilen tekkeler arasında hem fonksiyonu hem de şöhreti itibarıyla belki de en önemlisi olan Üsküdar Özbekler Tekkesi'ne ayrılmıştır. Bu kısımda ilk bahis, Tekke'nin kuruluşuna ve kuruluş amacına dairdir. Sonrasında ise yine tespit edilebildiği kadarıyla Tekke'nin şeyhlerine ve dervişlerine; kaynaklarına, bakımı ve onarımı ile bilgilere değinilir. Üsküdar Özbekler Tekkesi aynı zamanda Türkistanlıların bir irtibat merkezi olarak işlev görmektedir. Söz konusu bölümde bu durum üzerinde özellikle durulur. Üsküdar Özbekler Tekkesi, hezarfen yahut sanatkâr çehresiyle pek çok mühim ismin de şeyhlik hizmetinde bulunduğu mekânlardandır. Kitapta bu isimlerden Hezarfen

İbrahim Efendi'ye, Şeyh Mehmed Sadık Efendi'ye, Şeyh Atâ Efendi'ye ve pek çok tezyinî sanatta ustalık gösterip birçok talebe yetiştiren, son devrin önemli simalarından Necmeddin Okyay'a değinilir.

Netice itibarıyla uzun bir süreçte meydana geldiği anlaşılan ve titiz bir araştırmanın ürünü olan *İstanbul'daki Türkistan Tekkeleri* kitabının, dar anlamında Türk kültüründe, geniş anlamında ise evrensel kültürde son derece büyük bir boşluğu doldurduğu görülür. Bu önem, benzer türde -özellikle doğrudan doğruya birincil kaynakların kullanıldığı- bir çalışmanın daha önce yapılmamış olmasından kaynaklanır. Kitabın söz konusu noktada, bahsi geçen tekkelerin mühim bir unsur olarak yer aldığı, sosyal tarih ve edebiyat alanındaki yazın türlerine de- bilhassa hatıratlar - kaynaklık edecek mahiyette olduğu söylenebilir. Bunun dışında kitap, birtakım belgeleri ve fotoğrafları da içerdiği için görsel açıdan da zengindir. Özellikle kitapta sözü edilen tekkeler, mimarî görünümelerini bütünüyle yansıtacak şekilde fotoğraflanmış ve okuyucunun dikkatine sunulmuştur. Bütün bu yönler dikkate alındığında *İstanbul'daki Türkistan Tekkeleri*'nin teşekkürü ve övgüyü hak ettiğini ifade etmek gerekir.

Mustafa DERE*

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul / Türkiye, mustafadere@marmara.edu.tr

